

TÍÐARGREIN

Tórbjørn Jacobsen

Jóannes Eidesgaard

Hans Pauli Strøm

Hergeir Nielsen

Jógvan Sundstein

Edmund Joensen

Jógvan Sundstein

Fyrrverandi løgmaður, løgtingsformaður og landsstýrismaður Fólkaploksins

Men hvar er tann nevin sum slær...

Kanska er tað eitt sindur djarvt av mær at hava givið hesi greinini omanfyrinevnda heiti. Men orsøkin er, at millum jólagávnurnar hjá mær í ár var bókin um Thorstein Petersen við hesum heiti. Bókina hevur Høgni Mohr skrivað, og er hon hansara cand. phil. ritgerð.

Greinin er ikki ætlað sum eitt beinleiðis bókaummæli, men heldur vil eg royna at koma við nøkrum hugleiðingum, sum eru nørðar av at lesa bókina. Fyrst vil eg takka Høgna fyri tað drúgvna megnararbeiði, hann hevur lagt í at fáa greitt hetta vælaverk úr hondum. Sum hann sjálvur sigur í formælinum, so hevur Thorstein Petersen eftir hansara tykki verið forfjónaður í Føroya søgu, sjálvt um hann má sigast at vera ein tann fremsti og mest markanti føroyski politikarin higar til dags. Thorstein varð føddur í 1899 og doyði í 1960. Hann gjørdist sostatt bert seksti ára gamal, men kortini setti hann sær djúp spor í føroyska samfelagnum. Aftaná sína útbúgving kom hann sum ungur juristur heimaftur til Føroya at arbeiða, og stutt aftaná var hann settur sum stjóri í tí nýstovnaða Sjóvinnubankanum. Hansara arbeidsorka kom at liggja á tveimum økjum sum bankastjóri og sum politikari.

Av natúr var hann ágrýtin og sera samfelagsbevistur. Harafturat var hann bæði gløggur og væl útbúgvinn, so tað var skjótt, at hann gjørdist ein, sum sást aftur millum teir, sum miðvíst arbeiddu fyri at at menna føroysku tjóðina, ikki minst vinnulívið. Hetta var í triatiárunum, og djúpa búskapar- og fíggjarkreppan nívdi heiminn. Ikki minst vóru bæði føroyska vinnulívið og samfelagið alt rakt av hesum. Thorstein gjørdist tí ein av oddamonnumum millum tey, sum tóku seg saman at seta nýggjan banka á stovn. Sjóvinnubankin gjørdi veruligan mun í føroyska samfelagnum næstan líka frá byrjan av.

Longu í 1936 stillaði Thorstein Petersen upp til Løgtingið fyri Vinnuflokkinn, men bleiv ikki valdur. Tá fekk flokkurin 2

mans valdar. Men í 1940 stillaði hann upp aftur, hesu ferð fyri nýstovnaða Fólkaplokkinn. Hann bleiv valdur og gjørdist skjótt næstformaður flokksins og tann, sum tey komandi árin kom at mynda flokkinn mest. Tá Danmark varð hertikið í apríl av týskarunum og Føroyar av bretum var Thorstein sostatt tingmaður. Til hesin skilnaðurin hendi, høvdu Føroyar stórt sæð verið stýrðar úr Keypmannahavn. Løgtingið hevði havt lítil ávirkan á samfelagið. Men nú kom broyting í. Bráðliga kom tingið í miðdepilin. Teir fólkavaldu fingi ábyrgd og skuldu til at taka týðningarmiklar avgerðir fólksins vegna. Tíverri stóð tingmanningin ikki saman um tað, sum skuldi verið heilt natúrligt, nevnliga at flyta allan avgerðarrætt heim til Føroya. Sjei tingmenn, Fólkaplokksmenninir og ein Sjálvstýrismaður, vildu gera hetta, meðan 17, hinir Sjálvstýrismenninir, Sambandsmenninir og Javnaðarmenninir, ynsktu at varðveita valdið hjá danska amtmanninum. Hetta kom at merkja politiska arbeiðið og stríðið øll kriggsárin.

Sum tíðin gekk undir heimsbardaganum gjørdist tó greitt, at tá einki samband var við Keypmannahavn, kundi dansk politisk umsiting ikki beinleiðis praktiserast í Føroyum. Løgtingsmeirilutin (teir 17) gjørdi tí fyri stóran part samgongu við Hilbert, amtmann, um eina skipan, sum í minst møguligan mun broytti nakað uppá viðurskiftini Føroya og Danmarkar millum. Støðan øll kriggsárin kom so at vera tann, at vit høvdu eina politiska meirilutasamgongu av Sambands- Javnaðar- og Sjálvstýrisflokkinum sum parlamentariskt grundarlag undir Hilbert, amtmanni, sum útinandi valdið og samstundis eitt slag av varakongi.

Fólkaplokkurin kom sostatt at vera í andstöðu øll kriggsárin.

Men kortini fekk Fólkaplokkurin sín politiska elddóp undi hesum viðurskiftum. Jóannes bóndi var formaður flokksins og hann førði ótroysttliga fram sjálvstýris-sjónarmiðini, meðan Thorstein Petersen í flestu førum var talsmaður flokksins í teim ymisku politisku málunum. Á hendan hátt fekk flokkurin kortini stóra ávirkan. Eitt týðningarmikið dømi um hetta var flaggmálið. Hilbert og Sambandsflokkurin vóru ímóti at geva Merkinum viðurkenning, meðan Fólkaplokkurin fekk Javnaðarflokkinn og Sjálvstýrisflokkinn við til at samtykkja hesa viðurkenning. Fólkahugsanin tók eisini undir við hesum, og til seinast tóku bretska hersetingarvaldið og bretska stjórnin endaligu avgerðina um góðkenningina.

Fólkaplokkurin og serliga Thorstein Petersen komu at standa í andglettinum øll kriggsárin. Thorstein dugdi avbera væl at framføra síni sjónarmið bæði í blaðgreinum og ikki minst sum røðari. Á hendan hátt fekk hann rættliga týðandi part av fólkinum við sær, men samstundis fekk hann eisini nógvar mótstöðumenn. Eitt var teir politisku mótstöðumenninir sum P.M.Dam, A. Samuelsen og Louis Zachariasen. Men mangan stóð hardasta stríðið millum Hilbert og Thorstein. Amtmaðurin gjørdist í veruleikanum ein snávingarsteinur fyri menningina av politisku skipanini í Føroyum undir krignum. Høvdu meiriluta flokksformenninir ikki “hongt” seg so fastar í danska amtmannin hevði mangt helst kunna fari laga-ligari fram í hesum tíðarskeiði, og útlitini fyri eini betri samráðingarloysn við dansku stjórnina aftaná heimsbardagan høvdu helst verið til staðar.

Sum sagt so fóru stórar broytingar fram í Føroyum undir krignum. Landið “fungeraði” meira sjálvstöðugt, um politikarnir og amtmaðurin vildu tað ella ikki, tí sambandið við Danmark var slitið. Eisini mentist búskapurin stórliga hesi árin. Fólkahugburðurin var í heila tikið vorðin meira sjálv-

stýriskendur. Tað kom tí ikki uppá tal aftaná kriggið at fara aftur til gomlu amtsstöðuna, sjálvt um sambandsflokkurin hevði hetta sum útgangsstøði.

Sum øll vita endaðu samráðingarnar millum føroysku politikarnar og dansku stjórnina um Føroya lands stýrisskipan í fyrsta umfari við, at fólkaatkvøða varð ásett at verða 14. September 1946. Atkvøðast skuldi um stýrisskipanaruppskot frá stjórnini ella loysing. Sum øll vita fall stjórnaruppskotið og loysingin fekk meiriluta, sjálvt um hann var tepur.

Undir hesum valstriðnum fekk Thorstein mangar ákoyringar fyri ikki at vera nóg loysingarsinnaður. Í hesari støðuni var tað tó kortini fyri hann tað mest avgerandi, at stjórnaruppskotið ikki varð samtykt, tí tað metti hann sum eitt stórt afturstig fyri Føroyar, eisini sæð í mun til tann framburð landinum hevði verið fyri undir krignum. Fyri hann var mest avgerandi, at vit fingi sjálvstýri við egnari grundlóg og ikki vóru undirløgd eini danskari grundlóg, sum føroyingar ongatíð (og framvegis ikki) høvdu givið seg undir. Sum tann víðskygdi persónur hann var, kom hann at nýta orð ella fyrirbrigdi sum Realunión og Personalunión, tað vil siga at tvey sjálvbstøðug lond ella statir kundu vera í ávisum felagsskapi saman. Mong vóru, sum ikki skiltu hetta og varð hann fyri ein part kritiseraður fyri hesi sjónarmið. Men mangt umbroyttist, sum tíðin líður. Stríði um føroyskt sjálvstýri hevur hildið fram, og hóast alt hevur spakuliga gingið framá, tó við ávisum afturstigum. Eitt av afturstigunum hevur verið hugtakið “Rigsfællesskabet”. Hetta skal legalisera, at Danmark og Føroyar (og Grønland) eru ein eind ríkisrættarlaga. Tó eru vit nøkur sum meina, at hetta er tað sum danir nevna “en tilsnigelse”. Hinvegin eru vit fleiri, sum halda at hugtakið hjá Thorsteini um eina unión átti at veri legaliserað skjótast gjørligt. Tað skuldi eisini verið møguligt, tí nú hava nøvnini hjá Thorsteini fingið eitt annað heiti, nú eitur tað ikki

realunión ella personalunión, men “Ríkjafelagskapur”. Men innihaldið er tað sama. Tað eru tvey sjálvstöðug ríki, sum gera ein felags sáttmála. Og nú eru vit eisini komin so langt, at sjálvt tann flokkur, sum í 1946 hevði tað primeru støðu, at vit framhaldandi skuldu vera eitt amt, nú hevur ein formann, sum í síni seinastu almennu ólavssøkurøðu mælir til hesa langtíðarloysnina við Føroyum sum sjálvstöðugt ríki í ávisum samarbeiði við tað sjálvstöðuga ríkið Danmark. Við arbeiðinum um nýggja føroyska stjórnarskipanarlóg, sum liggur í tinginum, er nakað at taka fatur í, og fáa eina semju millum allar flokkar og síðani við Danmark um ein Ríkjafelagsskap.

Thorstein gjørdist ikki gamal maður. Men seinastu árin fekk hann eina harða lagnu. Í Sjóvinnubankamálinum fekk hann eina sak ímóti sær, og var í undirráttinum dømdur 4 mánaðar fongsul og í landsrættinum 8 mánaðar. Men til alla lukku slapp hann í hægsta rætt við sakini, tá vórðu fyrru dómarnir tileinkisgjørdir. Hann varð fríkendur í øllum høvuðsákærum og fekk bert 40 dagar fyri onkrar smálutir. Ikki var tað frítt fyri, at fyrru dómarnir kendust at hava ein farra av politikki yvir sær. Eisini merktist ein ávis politisk stóðutakan í Fólkinginum, tá hann í tíðarskeiðinum millum teir 8 mánaðarnar og teir 40 dagarnar varð valdur til fólkatingsmann við stórum atkvøðutali. Aftaná næstan fríkenningina við hægsta rætt noktaði Fólkingið kortini at góðkenna valbrævið hjá honum. Hetta hóast hann hevði fingið veljaranna avgjörda stuðul.

Aftaná seinasta dómin hevði Thorstein óiva ætlanir um nýtt vinnuvirksemi og kanska eisini politiskt virksemi. Men so skuldi ikki verða. Hann kom út fyri einum óhappi og fekk so meinana skaða, at hann vann ikki heilsuna aftur og doyði bert 60 ára gamal í 1960.

Persónliga kendi eg Torstein nakað. Í 1949 fekk eg starv sum

Framhald á næstu síðu